

دوفصلنامه مطالعات اجتماعی گردشگری، سال چهارم، شماره هشتم، پاییز و زمستان ۱۳۹۵

صص ۱۵۳ - ۱۲۷

عوامل مؤثر بر توانمندسازی زنان با تأکید بر بخش گردشگری (مطالعه موردی: شهر سی سخت)

ابوالفضل قنبری، دانشیار گروه پژوهش‌های جغرافیایی، دانشکده جغرافیا و برنامه‌ریزی، دانشگاه تبریز
الهام درخشان^۱، دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی گردشگری، دانشگاه تبریز
مهرشاد حسن‌زاده، کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه پیام‌نور، واحد یاسوج
آرش گرامی‌زاده، کارشناسی ارشد مدیریت، دانشگاه علوم و تحقیقات، واحد یاسوج

پذیرش نهایی: ۹۵/۱۲/۰۳

تاریخ دریافت: ۹۵/۰۴/۱۷

چکیده

هدف این پژوهش، شناسایی و تحلیل عوامل مؤثر بر توانمندسازی زنان با تأکید بر بخش گردشگری در شهر سی سخت است. این پژوهش به لحاظ ماهیت توصیفی - تحلیلی است. جامعه آماری، شامل ۲۰۰۰ نفر از زنان بالای ۱۵ سال شهر سی سخت، روش نمونه‌گیری تصادفی ساده و نمونه آماری ۳۲۲ نفر از زنان شهر مورد مطالعه بود. ابزار اصلی پرسش‌نامه محقق‌ساخته است که روایی آن را اساتید دانشگاهی تأیید کردند. میزان آلفای کرونباخ محاسبه شده برای عوامل پیش‌برنده ۸۱۷٪ و برای عوامل بازدارنده ۷۵۶٪ است و نشان می‌دهد ابزار پژوهش، قابلیت اعتماد لازم را داراست. نتایج تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از روش تحلیل عاملی نشان می‌دهد عوامل پیش‌برنده با مجموع ۰/۵۶ واریانس وابسته تعیین شده با چهار عامل در توانمندسازی زنان نقش دارند؛ عامل اقتصادی با ۱۸/۳۴۱ تبیین کل واریانس متغیرهای وابسته، اولین و مهم‌ترین عامل است. عوامل بازدارنده با مجموع ۰/۵۸ واریانس وابسته تبیین شده با شش عامل در بازدارندگی رشد و توسعه گردشگری و توانمندسازی زنان نقش دارند و عامل اقتصادی با ۱۴/۲۲۱ تبیین کل واریانس متغیرهای وابسته، اولین عامل در بین عوامل بازدارنده محاسبه شد.

کلیدواژه‌ها: گردشگری، عوامل پیش‌برنده و بازدارنده، توانمندسازی زنان، تحلیل عاملی، شهر سی سخت.

مقدمه

رشد و گسترش گردشگری از جمله پدیده‌های مهم اواخر قرن بیستم است که با سرعت در قرن جدید ادامه دارد. نواحی روستایی، شهری و کوهستانی از مهم‌ترین عرصه‌هایی هستند که به شدت مورد توجه گردشگران و کارشناسان گردشگری واقع شده‌اند. گردشگری در حال تبدیل شدن به یکی از ارکان اصلی اقتصاد تجاری جهان است. افزون بر این بسیاری از برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران توسعه نیز از صنعت گردشگری به عنوان رکن اصلی توسعه پایدار یاد می‌کنند.

امروزه توسعه گردشگری در کشورهای مختلف، چه به لحاظ اقتصادی و چه از جنبه‌های فرهنگی - اجتماعی و سیاسی، مورد توجه همگان قرار گرفته است. در کشور ما نیز از مدت‌ها پیش این مهم، مورد توجه قرار گرفته است. در مقابل نیز دیدگاه‌هایی دال بر وجود موانع توسعه گردشگری به لحاظ شرایط فرهنگی - اجتماعی و سیاسی کشور وجود دارد (افجه، ۱۳۸۲: ۱۵۸).

زنان به عنوان عامل مؤثر در امور مختلف اقتصادی، اجتماعی و کشاورزی از نظر مشارکت نیروی انسانی مورد نیاز در جامعه، سهم بسزایی دارند. لذا این نیاز احساس می‌شود که می‌بایست زنان در زمینه‌های مختلفی توانمند شوند تا از این طریق بتوانند نقش خود را در جامعه بیشتر نمایان کنند. زیرا توانمندسازی زنان با کیفیت زندگی و مسائل اساسی حقوق بشر در ارتباط است (جکسون^۱، ۲۰۱۰: ۲۳).

توانمندسازی زنان یکی از اهداف توسعه از دیدگاه انسانی و عدالت‌محورانه است، در واقع به معنای افزایش شناخت و خودآگاهی، قابلیت اعتماد و گسترش آزادی انتخاب زنان توسط خودشان است (شادی‌طلب، ۱۳۸۴: ۵۴).

از میان مردم، دو طبقه زنان و جوانان از گردشگری سود می‌برند. جوانان بر اثر گردشگری بسیار متحرک و پر جنب‌وجوش شده‌اند. هم‌چنین، در برخی کشورها و بعضی مناطق

---

1. Jackson

گردشگری که زنان می‌توانند از قیمومت‌های سنتی رها شوند، مشاغلی که بر اثر گردشگری به آن‌ها عرضه می‌شود، ویژگی و اثر آزادکنندگی دارد (میرزایی، ۱۳۸۸: ۴۵). شارپلی^۱ معتقد است که توسعه گردشگری، افزایش نقش زنان در جوامع سنتی و دورافتاده را موجب می‌شود (مهدوی، ۱۳۸۱: ۷۷). باتلر^۲ نیز بر این باور است که توسعه گردشگری به افزایش فرصت‌های شغلی زنان، ارتقای پایگاه اجتماعی، ایجاد اشتغال و خودکفایی، ایجاد فرصت‌های دستیابی به موقعیت و جایگاه مدیریت و رهبری، و افزایش فرصت‌های آن‌ها برای فعالیت و موقعیت‌های جانبی می‌انجامد (مهدوی، ۱۳۸۱: ۷۷).

برای توانمندسازی زنان شهری، راه‌های مختلفی وجود دارد. یکی از متداول‌ترین آن‌ها، گردشگری و مشارکت زنان در کانال‌های مربوط به گردشگری است. گردشگری، به صورت مستقیم و غیرمستقیم می‌تواند در ایجاد اشتغال و درآمد و ارتقای سطح فرهنگی و اجتماعی اقشار مختلف از جمله زنان ایفای نقش کند.

شهر سی سخت در استان کهگیلویه و بویراحمد در دامنه دنا، شهری کوچک با جاذبه‌های بوم‌گردشگری فراوان، پذیرای گردشگران بسیاری است که باعث ایجاد اشتغال و درآمد در این شهر شده است. گردشگری در این شهر کوچک ۷۵۰۰ نفری، تأثیر بسزایی در زندگی ساکنان خود داشته و با توجه به بافت سنتی و کشاورزی‌اش، به طور قابل توجهی در اشتغال زنان این شهر و تحولات اجتماعی و فرهنگی تأثیر گذاشته است.

تحقیقات و مشاهدات میدانی در این شهر نشان می‌دهد که گردشگری هر چند یک گام مهم و مثبت برای فعالیت زنان در حوزه‌های اقتصادی و اجتماعی برداشته است، لیکن با توجه به بافت کالبدی و اجتماعی جامعه و دیدگاهی که به لحاظ سیاسی و مالی نسبت به فعالیت زنان، به ویژه در شهرهای کوچک وجود دارد، موانع زیادی بر سر راه شکوفایی استعدادها و پتانسیل منطقه و ساکنان آن به ویژه زنان وجود دارد.

---

1. Sarply
2. Buttler

با توجه به تأثیراتی که گردشگری در زندگی ساکنان محلی سی سخت داشته است، این مطالعه به دنبال پاسخ‌گویی به این سؤال است که کدام عوامل بر توانمندسازی زنان در بخش‌های مختلف گردشگری و همچنین موانع رشد این توانمندسازی برای زنان در شهر سی سخت تأثیر دارد؟ بنابراین مهم‌ترین هدف پژوهش حاضر شناسایی و تحلیل عوامل مؤثر بر توانمندسازی زنان با تأکید بر بخش گردشگری در شهر سی سخت است.

مبانی نظری

پیشینه تجربی

درباره توانمندسازی زنان، تحقیقات متعددی صورت گرفته است. خواجه شاهکویی (۱۳۹۱)، در پژوهشی به روش توصیفی - تحلیلی و از نوع پیمایشی به بررسی نقش گردشگری در توانمندسازی زنان روستای زیارت پرداخته است. نتیجه پژوهش به این صورت است که گردشگری در روستای زیارت در درجه اول باعث توانمندسازی اقتصادی زنان روستا و در درجه بعدی توانمندسازی فرهنگی و در آخر توانمندسازی اجتماعی شده است.

در تحقیقی دیگر، ایمنی قشلاق و همکاران (۱۳۹۱)، به روش توصیفی - تطبیقی و از نوع پیمایشی بر نقش گردشگری در توسعه کارآفرینی زنان روستایی در روستاهای کندوان و اسکو بررسی‌هایی انجام داده‌اند. نتایج نشان داده است که رونق گردشگری در نواحی روستایی، فرصت‌های زیادی برای فعالیت زنان ایجاد کرده است.

هم‌چنین در مقاله‌ای دیگر حیدری ساربان و همکاران (۱۳۹۳)، به روش توصیفی - تحلیلی و از نوع پیمایشی به بررسی نقش گردشگری در توانمندسازی اجتماعی زنان روستای ده زیارت در استان فارس پرداخته‌اند. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که بین توسعه گردشگری روستایی و میزان توانمندی اجتماعی زنان روستای مورد مطالعه رابطه معناداری وجود دارد، به طوری که این رابطه در معیارهای اعتماد اجتماعی، انسجام و همبستگی اجتماعی، برون‌گرایی و تعلق مکانی ملموس‌تر است.

در تحقیقی دیگر وثوقی و قاسمی (۱۳۹۳)، به بررسی بوم گردشگری و توانمندسازی زنان روستایی در روستای شیب دراز جزیره قشم پرداختند. نتایج این بررسی نشان می‌دهد که توسعه بوم گردشگری، میزان توانمندسازی اجتماعی، اقتصادی و روانی زنان را به‌طور معناداری در این روستا افزایش داده است.

در تحقیقی دیگر که یاسوری و وطن‌خواه کلورزی (۱۳۹۴) انجام دادند، نقش گردشگری در توسعه کارآفرینی زنان روستایی در دهستان گوراب پس شهرستان فومن مورد مطالعه قرار گرفت. هدف از انجام این پژوهش، شناسایی قابلیت‌ها، موانع و راهکارهای توسعه کارآفرینی زنان روستایی و تأثیر گردشگری در توانمندسازی و افزایش درآمد آنان در محدوده مورد مطالعه است. نتیجه، حاکی از این است که با وجود زمینه‌های طبیعی و انسانی بالقوه در این دهستان، گردشگری هنوز نتوانسته است نقش قابل توجهی در اشتغال، بالفعل نمودن قابلیت‌های بالقوه، بهبود وضعیت اقتصادی - اجتماعی و توسعه کارآفرینی زنان در این دهستان داشته باشد.

پراوین^۱ (۲۰۱۳)، مقاله‌ای با عنوان «توانمندسازی زنان از طریق صنعت گردشگری در ایالت سکیم هند» نوشته است. نتایج این مقاله نشان می‌دهد که گردشگری در این ایالت باعث توانمندسازی اقتصادی زنان شده است، به طوری که فعالیت و اشتغال زنان در این ایالت در بخش گردشگری نسبت به کل هندوستان درصد بالاتری را به خود اختصاص داده است.

کریشنا^۲ و همکاران (۲۰۱۴)، به بررسی نقش مشاغل خدماتی بخش گردشگری در توانمندسازی زنان پرداختند که نشان‌دهنده نقش مثبت در توانمندسازی زنان بود. هم‌چنین، راج (۲۰۱۴)، به بررسی توانمندسازی زنان از طریق فرصت‌های شغلی در هند پرداخت. دست‌آوردهای این بررسی، نشان می‌دهد که با وجود جامعه مردسالار هند، زنان هندی راه خود را برای رشد و توانمندسازی از طریق گروه‌های خودیاری، سازمان‌های غیردولتی،

---

1. praveen
2. Krishna

بانک‌ها، کمک‌های دولت و نهادهای مالی کوچک و یا از طریق بخش خصوصی پیدا کرده‌اند.

در تحقیق کریمیان بوستانی و همکاران (۲۰۱۵) با عنوان «توانمندسازی زنان از طریق گردشگری»، توانمندسازی اقتصادی و فرهنگی زنان زاهدان در بخش گردشگری مورد مطالعه قرار گرفته است. نتایج نشان دهنده این موضوع است که رابطه معناداری بین توسعه گردشگری و اشتغال زنان در بخش گردشگری با توانمندسازی فرهنگی و اقتصادی آنان وجود دارد.

اونتیوروس و کاریلو^۱ (۲۰۱۵)، در پژوهش خود با عنوان «گردشگری، اشتغال و توانمندسازی زنان» اشاره می‌کنند که گردشگری، زنان جامعه محلی را توانمند کرده است و میزان توانمندسازی در صورتی که زنان ریاست کسب‌وکار خود را داشته باشند، به مراتب بیشتر از زمانی است که برای دیگران کار کنند.

بهوسان^۲ و همکاران (۲۰۱۵)، پژوهشی با عنوان «توانمندسازی زنان از طریق توسعه گردشگری» انجام دادند که نتیجه آن نشان‌دهنده نقش برجسته گردشگری در توانمندسازی زنان از طریق ایجاد اشتغال و بهبود وضعیت اقتصادی و اجتماعی زنان در جامعه بوده است. در بررسی دیگری که دران^۳ (۲۰۱۶)، صورت داد، گردشگری ماجراجویانه و توانمندسازی زنان مورد بررسی قرار گرفت. نتیجه حاکی از آن است که اگرچه توانمندسازی در این نوع از گردشگری در مراحل اولیه است و با محدودیت‌هایی مواجه است، اما مزایایی نیز دارد که با تجربه مجدد می‌تواند در توانمندسازی زنان مؤثر واقع شود.

ایسکوئ^۴ و همکاران (۲۰۱۶)، در بررسی‌ای که با عنوان «بررسی تبعیض‌های جنسیتی و توانمندسازی ساکنان از طریق گردشگری» انجام دادند، به این نتیجه رسیدند که توانمندسازی زنان در کشورهای سنتی و پیشرفته با روندی متفاوت انجام می‌گیرد و می‌توان

-
1. Ontiveros & Carrillo
  2. Bhusan
  3. Doran
  4. Ayscue

با دادن تسهیلات، آموزش‌های مرتبط و ... به توانمندسازی بیشتر زنان، به‌ویژه در جوامع سنتی پرداخت.

کیمبو و نگوسونگ^۱ (۲۰۱۶) در یک بررسی به تجزیه و تحلیل نقش زنانی که خود مدیران شرکت‌های کوچک گردشگری بودند و کارآفرینی اجتماعی و توانمندسازی زنان در این حوزه پرداختند. در این مقاله به چگونگی ادغام تحولات اجتماعی و کسب‌وکار و شیوه‌های اقتصادی مدیران زن در شرکت‌های گردشگری توجه شد.

مطالعات صورت‌گرفته عمدتاً دو بعد اقتصادی و اجتماعی - فرهنگی را مورد تجزیه و تحلیل قرار دادند. هم‌چنین فقط عواملی را که می‌توانند جهت‌دهی مثبت در حوزه توانمندسازی زنان داشته باشند، بررسی کردند. این پژوهش، همانند بررسی‌های قبلی به بررسی شرایط اقتصادی و اجتماعی زنان و تأثیرات گردشگری بر این شرایط می‌پردازد؛ اما آنچه که این پژوهش را از آن‌ها متمایز می‌کند، تکیه بر ابعاد روان‌شناختی، فنی - آموزشی و ... است که دید جامع‌تری به موضوع می‌دهد و باعث دستیابی به نتایج موشکافانه‌تری از نظر زنان شده است و می‌تواند به بهبود وضعیت و دستیابی به شرایط بهتر کمک کند.

همچنین در این تحقیق علاوه بر عواملی که می‌توانند توانمندسازی زنان را در بخش گردشگری رشد دهند، عواملی که مانع از توانمندسازی زنان در این حوزه می‌شوند، نیز مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. شناسایی این عوامل، گام مثبتی در توانمندسازی زنان در بخش گردشگری شهر سی‌سخت می‌باشد.

چهارچوب مفهومی پژوهش

توانمندسازی

واژه توانمندسازی در متون متعدد و مختلف به وسیله سازمان‌ها و اشخاص مختلف مورد استفاده قرار گرفته است و از دهه ۱۹۶۰ میلادی با فعالیت‌های سیاسی رادیکالیست،

2. kimbo&negosung

گروه‌های توسعه اجتماعی شمال و جنوب، هم‌چنین فعالیت‌های فمینیستی در زمینه‌های آموزش و روان‌شناسی گسترش یافته است (اُکسال و بادن^۱، ۱۹۹۷: ۱۲۱). از نظر کتابی و همکاران، توانمندسازی فرآیندی است که طی آن افراد برای غلبه بر موانع پیشرفت فعالیت‌هایی انجام می‌دهند که باعث تسلط آن‌ها در تعیین سرنوشت خود می‌شود (۱۳۸۵: ۱۸). این واژه به معنای غلبه بر ناتوانی‌های بنیادی است. توانمندسازی در حال حاضر یکی از موضوعات مورد بحث در تمامی جنبه‌های زندگی انسانی است.

توانمندسازی زنان

در اغلب کشورهای در حال توسعه، نابرابری و تبعیض جنسی مانع اصلی برای توسعه است. برای دستیابی به اهداف توسعه هزاره سوم در سال ۲۰۱۵، یکی از مهم‌ترین جنبه‌های تلاش برای لغو شکاف بین زنان و مردان از نظر ظرفیت، دسترسی به منابع و فرصت‌ها و آسیب‌پذیری در مقابل خشونت و درگیری خواهد بود (بوشان^۲ و همکاران، ۲۰۱۵: ۱). در نظریه توانمندسازی بر حقوق برابر زنان در مقابل مردان تأکید شده است. بر اساس این نظریه، هر فردی باید موقعیت این را داشته باشد که از تمام توانایی‌ها و خلاقیت‌هایش استفاده کند. از دیدگاه این نظریه، اهمیت افزایش قدرت زنان در جامعه به معنای برتری فردی بر فرد دیگر نیست، بلکه به معنای افزایش توانایی زنان در ارتقای خودتکاپی و قدرت درونی است. این نظریه به دنبال تواناسازی زنان از طریق توزیع مجدد قدرت در مراحل تصمیم‌گیری خانواده و جامعه است (بوذرجمهری، ۱۳۸۵: ۱۲).

بررسی‌های انجام شده در چند دهه گذشته نشان می‌دهد که زنان بیش از مردان در معرض فقر و تبعیض جنسیتی قرار دارند؛ به این دلیل که زنان، امکانات لازم برای توانمندی و کاهش فقر را ندارند. وجود موانع و محدودیت‌های فراوان بر سر راه تغییر و تحول پایگاه اقتصادی و اجتماعی زنان، هر گونه تلاشی را برای از بین بردن فقر آنان با مشکل مواجه

---

1. Oxaal and Baden
2. Bhusan Rout

ساخته است (خداوردی‌لو و بریمانی، ۱۳۹۱: ۲). گروه «فقیرترین فقرا» سبب طرح رویکردهای متفاوتی از جمله توانمندسازی زنان شده است (شادی‌طلب و همکاران، ۱۳۸۴: ۱).

توانمندسازی و گردشگری

همان‌گونه که ذکر شد، توانمندسازی با تعاریف متفاوتی همراه است و در چارچوب‌های سیاسی، اجتماعی و اقتصادی معانی متفاوتی می‌یابد (رضایی، ۱۳۸۸: ۶۸). حیطة توسعه گردشگری یکی از جنبه‌هایی است که می‌تواند در مسائل مربوط به تعدیل جنسیت (نابرابری) نقش مهمی بازی کند. گردشگری ابزاری برای توانمندسازی زنان از جنبه‌های مختلف است و می‌تواند زنان را برای توانمندسازی اقتصادی، آموزشی و سیاسی کمک کند. هم‌چنین شکلی از توانمندسازی که از سوی گردشگری ایجاد می‌شود برای از حاشیه درآوردن جامعه محلی است، به‌گونه‌ای که صدای آنان شنیده شود (سوتا^۱، ۲۰۱۲: ۴۱۷).

گزارش سازمان جهانی گردشگری درباره زنان در سال ۲۰۱۱ بیان می‌کند که زنان اغلب در موقعیت‌های پایین‌تر همراه مشاغلی با دستمزد کمتر در گردشگری قرار می‌گیرند. کلیشه‌ها نشان می‌دهد که زنان در بخش گردشگری کمتر در سطوح حرفه‌ای جذب می‌شوند و ۱۰-۱۵ درصد کمتر از همکاران مرد خود درآمد کسب می‌کنند (سابینا و نیکولا^۲، ۲۰۱۳: ۴۴۰).

از آن جا که گردشگری با روند رشد سریع خود فرصت‌های اشتغال زیادی را فراهم می‌کند، زنان می‌توانند بسیاری از این فرصت‌ها را اشغال کنند. نتایج تحقیقات حاکی از این است که اشتغال زنان در گردشگری مزیت‌هایی برای ایشان دارد. این مزیت‌ها عبارتند از:

- به وجود آوردن فرصت‌های کارآفرینی در خانه برای زنان به‌ویژه در صنایع دستی، محصولات غذایی و راهنمایی محلی؛

---

1. Sutawa
2. Sabina& Nicolae

- ایجاد مشاغل پاره‌وقت برای زنان؛
  - قادر ساختن زنان به کسب توانایی‌های جدید (عفیف و الشریف^۱، ۲۰۱۴: ۵۸).
- در تغییر زندگی زنان فقیر، افزایش درآمد و افزایش اعتماد بنفس آن‌ها، بیشتر بر پروژه‌های گردشگری برای قدرت دادن به زنان تأکید می‌شود. گردشگری، تنها یکی از ابزارهای بسیاری است که می‌تواند برای دست‌یابی به اهداف توسعه در نظر گرفته شود. قدرت گردشگری به گونه‌ای است که می‌تواند به بهبود معیشت با کاهش فقر، حفظ و بهبود پایداری محیط زیست، ارتقای برابری جنسیتی و توانمندسازی زنان کمک کند (آتلیجیس^۲، ۲۰۰۸: ۷).

زمینه‌های مختلف توانمندسازی زنان

۱. افزایش توانمندی و کنترل بر منابع طبیعی: زنان در کشورهای در حال توسعه معمولاً مسئول تأمین آب، غذا و سوخت و نظارت بر سلامت و رژیم غذایی خانواده هستند. به همین دلیل، آن‌ها در عمل تمایل دارند به اجرای هر آنچه که در مورد حفظ محیط زیست و منابع طبیعی یاد گرفته‌اند. توسعه گردشگری می‌تواند یک ابزار برای معرفی شیوه‌های آگاهانه و صحیح زیست‌محیطی در رابطه با معیشت با تأکید بر اهمیت حفظ منابع و ابزارها و روش‌های پایدار در محیط باشد، به طوری که بتواند هم منبع فعالیت گردشگری و هم یک منبع درآمد جدید باشد. علاوه بر این، با یادگیری و بهبود تکنیک‌های کاشت محصول و دیگر انواع تولید، زنان می‌توانند تأمین‌کننده در زنجیره تولید برای بازار گردشگری باشند.

۲. توانمندسازی اقتصادی: زنان بیشتر از مردان در فقر زندگی می‌کنند (صندوق جمعیت ملل متحد، ۲۰۰۸). کارهای زیادی در خانواده‌ها و جوامع، بدون حقوق است و اغلب بر دوش زنان می‌افتد. این دسته از زنان هر روزه یا در حال مقابله با تبعیض در

---

1. Afifi & Al-Sherif
2. Ateljic

عرصه اقتصادی‌اند یا در حال مبارزه برای استقلال اقتصادی هستند. شکاف‌های عمیقی بین مردان و زنان هم در عرصه اقتصادی و هم در بقیه زمینه‌ها در جریان است، برای مثال ما می‌دانیم که فقر فقط در مورد کمبود پول نیست؛ بلکه در مورد عدم انتخاب نیز هست. این امر، به‌ویژه برای زنان صادق است. امروز، بسیاری از زنان حق انتخاب در مورد بارداری و حضانت فرزند خود را ندارند. توانمندسازی با اجرای طرح‌هایی مانند تخصیص اعتبارات خرد می‌تواند به بهبود برابری جنسیتی تا حد زیادی کمک کند. گردشگری می‌تواند ابزاری برای توانمندسازی اقتصادی باشد که بازارهای جدید را برای شرکت‌های کوچک و متوسط باز می‌کند (آتلجیس، ۲۰۰۸: ۹).

۳. **توانمندسازی آموزشی:** حدود دو سوم از بزرگسالان بی‌سواد در جهان را زنان تشکیل می‌دهند (سازمان ملل متحد، ۲۰۰۸). سطح آموزش زنان به‌شدت با سطوح مرگ‌ومیر نوزادان، باروری، هم‌چنین سطح آموزش و پرورش و فرصت‌های اقتصادی برای فرزندان خود در ارتباط است. گردشگری می‌تواند بخشی باشد که در آن زنان از تمام سلسله مراتب در جامعه، با همه نوع پس‌زمینه‌های آموزشی، می‌توانند برای مهارت‌های خاص در صنعت گردشگری تعلیم ببینند، استفاده شود. زنان می‌توانند در اشکال مختلف کارآفرینی شرکت کنند که طیف وسیعی از مهارت‌ها، مانند صحبت کردن به زبان‌های مختلف، مهارت‌های مهمان‌نوازی، راهنمایی گردشگران، مدیریت پروژه، و ... را شامل می‌شود.

۴. **توانمندسازی سیاسی:** برابری زنان با مردان هنوز هم در بسیاری از مؤسسات اجتماعی و حقوقی تضمین شده نیست و این امر، متأثر از کیفیت و اجرای حقوق اساسی انسانی، دسترسی و/یا کنترل بر زمین، اشتغال و درآمد و مشارکت در فرآیند تصمیم‌گیری به‌طور کلی می‌باشد. در طول پیاده‌سازی و یا مدیریت پروژه‌های گردشگری، این مشکل را می‌توان با مشارکت زنان در برنامه‌ریزی و فرآیند سازمانی، با هدف دادن یک موقعیت به زنان در فرآیندها حل نمود. گردشگری می‌تواند با کنترل بر

آنچه که در جامعه و امرار معاش زنان اتفاق می‌افتد، قدرت بیشتری به زنان بدهد (آتلیجیس، ۲۰۰۸: ۱۳). این‌ها فقط چند نمونه از راه‌های بسیاری است که در آن گردشگری می‌تواند به توانمندسازی زنان کمک کند.

مفاهیمی که در مبانی نظری آورده شده است در راستای بخش عملی تحقیق، همچنین هم‌سو با تحقیقات صورت گرفته در دوره‌های گذشته است. همان‌گونه که ملاحظه می‌شود تحقیقات صورت گرفته عمدتاً در راستای توانمندسازی اجتماعی و اقتصادی، همچنین نقش مؤثر و غیرقابل انکار آموزش در توانمندسازی زنان است که این مفاهیم به طور مفید در بخش مبانی نظری نیز آورده شده است.

پرسش‌های پژوهش

سوال اصلی تحقیق عبارت است از: مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر توانمندسازی زنان شهر سی سخت در بخش گردشگری کدامند؟ برای پاسخ به این سوال دو فرضیه تحقیق مطرح می‌شوند:

- عوامل پیش‌برنده در بخش گردشگری بر توانمندسازی زنان شهر سی سخت تأثیرگذار است.
- عوامل بازدارنده در بخش گردشگری بر توانمندسازی زنان شهر سی سخت تأثیرگذار است.

روش پژوهش

پژوهش حاضر، از نوع پژوهش‌های توصیفی-تحلیلی و به لحاظ هدف، کاربردی است. جامعه آماری شامل ۲۰۰۰ نفر از زنان بالای ۱۵ سال شهر سی سخت می‌باشد. نمونه آماری با استفاده از فرمول منطقی کوکران، به تعداد ۳۲۲ نفر از زنان شهر مورد مطالعه می‌باشد که برای انتخاب نمونه‌های آماری از روش نمونه‌گیری تصادفی استفاده شد.

$$N = \frac{\frac{t^2 pq}{d^2}}{1 + \frac{1}{N}(\frac{t^2 pq}{d^2} - 1)}$$

فرمول شماره ۱

$$T=1.96, d=0.05, p=0.7, q=0.3, N=2000, n=322$$

که در اینجا حجم نمونه n ، حجم جمعیت آماری (حجم جمعیت شهر) N ، نسبتی از جمعیت دارای صفت معین P ، نسبتی از جمعیت فاقد صفت معین $Q = (1-p)$ ، مقدار اشتباه مجاز یا درصد خطا d و مقدار متغیر نرمال واحد استاندارد T است.

ابزار اصلی مورد استفاده در پژوهش حاضر، پرسش‌نامه محقق‌ساخته است که روایی آن را اساتید دانشگاهی تأیید کردند. پرسش‌نامه با توجه به مبانی نظری موجود در پیشینه‌ها و عواملی که در مقالات پیشینه تحقیق به کار رفته‌اند، استخراج شد. این پرسش‌نامه با مطالعه مقالات متعدد و با توجه به ادبیات نظری متعددی که با وضعیت موجود زنان شهر سی سخت نزدیک‌ترین تطابق را داشته، تنظیم شد. به تعدادی از نظریاتی که با توجه به آنان، این کار صورت گرفته اشاره می‌شود. مارکمانوبارون^۱، عوامل اثرگذار و پیش‌برنده را مناسب بودن ویژگی‌های فردی شامل خودیابی، فرصت‌شناسی، استقلال در کار، داشتن سرمایه انسانی و مهارت‌های اجتماعی می‌دانند (۲۰۰۳: ۲۸۹). کیگوندو^۲ چهار عامل اثرگذار را به سه گروه ویژگی‌های شخصی کارآفرین، ویژگی‌های شرکت و محیط آن تقسیم کرد (۲۰۰۲: ۲۴۷). راشل^۳ در مطالعات خود بیان می‌کند که عوامل کلان اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی تأثیرگذارند (راشل و همکاران، ۲۰۰۸: ۴۳۵). برای بررسی ابزار پژوهش، یک مطالعه راهنما خارج از موارد مورد مطالعه با استفاده از ۳۰ پرسش‌نامه ترتیب داده شد. میزان آلفای کرونباخ استفاده شده با استفاده از نرم افزار اسپ.پی. اس. اس نشان داد، ابزار پژوهش قابلیت اعتماد لازم را دارد. قابل ذکر است که پرسش‌نامه در سه بخش کلی طراحی شد. بخش اول مربوط به ویژگی‌های شخصی پاسخگویان و بخش دوم شامل متغیرهای مربوط به عوامل پیش‌برنده توانمندسازی زنان و بخش سوم آن مربوط به موانع بازدارنده توانمندسازی زنان

-
1. Markmano Baro
  2. Kigondo
  3. Rashel

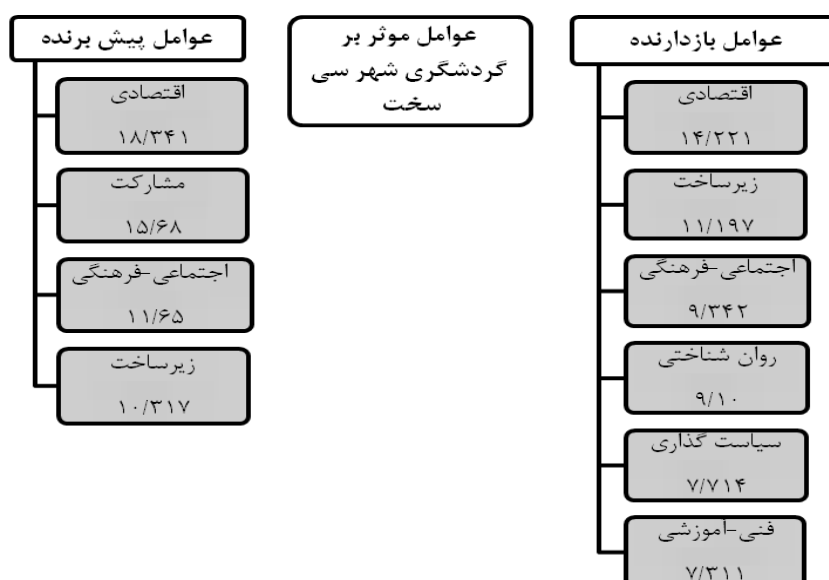
است که در طیف پنج قسمتی لیکرت طراحی شد. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از تکنیک تحلیل عاملی اکتشافی و اس.پی.اس.اس استفاده شد.

جدول ۱. میزان پایایی ابزار پژوهش

ضریب کی.ام.اُ	آلفای کرونباخ	تعداد متغیر	
۰/۸۳۱	۰/۸۱۷	۲۱	عوامل پیش‌برنده
۰/۸۶۴	۰/۷۵۶	۲۳	عوامل بازدارنده

منبع یافته‌های پژوهش

الگوی بررسی در این پژوهش نیز به شرح زیر است:

شکل ۱. مدل تجربی عوامل پیش‌برنده و بازدارنده گردشگری در توانمندسازی زنان شهری سخت

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول ۱. میزان پایایی ابزار پژوهش

ضریب کی.ام.اُ	آلفای کرونباخ	تعداد متغیر	
۰/۸۳۱	۰/۸۱۷	۲۱	عوامل پیش‌برنده
۰/۸۶۴	۰/۷۵۶	۲۳	عوامل بازدارنده

منبع: یافته‌های پژوهش

یافته‌ها

یافته‌های توصیفی

ویژگی‌های شخصی پاسخگویان: در ارتباط با سن پاسخگویان نتایج نشان داد، ۱۲/۴ درصد پاسخگویان زیر ۲۰ سال، ۴۵/۴ درصد پاسخگویان بین ۲۰-۳۰ سال، ۳۰/۵ درصد پاسخگویان بین ۳۰-۴۰ سال، ۱۱/۷ درصد بین ۴۰-۵۰ سال سن داشتند. هم‌چنین به لحاظ وضعیت تأهل، ۲۶/۲ پاسخگویان مجرد و ۷۳/۸ درصد پاسخگویان متأهل بودند. از لحاظ تحصیلات نیز ۸/۲ درصد میزان تحصیلاتشان زیر دیپلم، ۳۵/۱ درصد تحصیلاتشان دیپلم و کاردانی بود. ۵۲/۱ درصد دارای تحصیلات کارشناسی و ۴/۶ درصد تحصیلاتشان کارشناسی ارشد بوده است. به لحاظ شغلی نیز ۷۵/۲ درصد آن‌ها دارای شغل فصلی و ۲۴/۸ درصد آنان دارای شغل دائمی بودند. بررسی این عوامل نشان می‌دهد که بیشترین تعداد به لحاظ گروه سنی در رده ۲۰-۳۰ سال و به لحاظ وضعیت تأهل، متأهل بودند. هم‌چنین بررسی تحصیلاتشان نشان می‌دهد میزان تحصیلات کارشناسی در ردیف اول و به لحاظ اشتغال نیز عمده آنان، اشتغال فصلی داشتند.

یافته‌های استنباطی

شناسایی عوامل پیش‌برنده مؤثر گردشگری در توانمندسازی زنان در شهر سی سخت برای بررسی همبستگی درونی و دسته‌بندی عوامل پیش‌برنده توانمندسازی زنان در شهر سی سخت در قالب چند عامل محدود و تعیین مقدار واریانس تبیین شده توسط هر کدام از عامل‌ها، از تکنیک تحلیل عاملی استفاده شد. هدف این کار، دستیابی به ابعادی است که به صورت پنهانی در مجموعه گویه‌ها وجود دارند و به آسانی قابل مشاهده نیستند.

آزمون KMO و بارتلت: مقدار KMO برای عوامل پیش‌برنده توانمندسازی زنان ۰/۸۳۱ به دست آمد که نشان‌دهنده وضعیت مناسب داده‌ها برای تحلیل عاملی است. هم‌چنین مقدار بارتلت ۲۹۸۶/۳۲۶۷ به دست آمد که در سطح اطمینان ۰/۹۹ معنادار بود.

جدول ۲. نتایج آزمون کی.ام.ا و بارتلت برای عوامل پیش‌برنده توانمندسازی زنان

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy	۰/۸۳۱
Bartlett's Test of Sphericity-Approx. Chi-Squar	۲۹۸۶/۳۲۶۷
Df	۲۸۱
Sig	۰/۰۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش

تعیین تعداد عوامل: برای تعیین تعداد عوامل در مطالعه حاضر، عواملی مورد پذیرش قرار گرفتند که مقدار ویژه آن‌ها بزرگتر از ۱ باشد. بر این اساس تعداد ۴ عامل استخراج شد که مقدار ویژه آن‌ها بزرگتر از عدد ۱ بود. در جدول ۳ تعداد عوامل استخراج شده، مقدار ویژه هر یک از آن‌ها، درصد واریانس هر یک از عوامل و فراوانی تجمعی درصد واریانس عوامل آورده شده است.

مقدار ویژه: هر عامل شامل یک یا چند متغیر است. مجذورات بارهای یک عامل نشان‌دهنده درصدی از واریانس ماتریس همبستگی است که به وسیله آن عامل تبیین می‌شود، این مقدار را مقدار ویژه نامند. برای محاسبه آن کافی است ضریب همبستگی متغیرها را با یک عامل به توان برسانیم و با هم جمع کنیم تا مقدار ویژه آن عامل به دست آید. هرچه مقدار ویژه یک عامل بیشتر باشد، آن عامل واریانس بیشتری را تبیین می‌کند. بر این اساس تعداد عامل‌ها با توجه به مقدار ویژه هر عامل مشخص می‌شود و عامل‌هایی که مقدار ویژه آن‌ها بیشتر از یک باشد، به عنوان عامل‌های معنادار در نظر گرفته می‌شود. استفاده از این معیار زمانی که تعداد متغیرها بین ۲۰ تا ۵۰ باشد، قابل اعتماد به نظر می‌رسد، اما اگر تعداد متغیرها کمتر از ۲۰ باشد، استفاده از این معیار باید با محافظه‌کاری انجام شود. هم‌چنین اگر تعداد متغیرها بیش از ۵۰ باشد، استفاده از این معیار موجب استخراج تعداد زیادی عامل می‌شود (هیر، ۱۹۹۰: ۷۸). نتایج جدول ۳ نشان می‌دهد که عامل اول بیشترین سهم (۱۸/۳۴۱) را در تبیین واریانس کل متغیرهای مربوط به عوامل پیش‌برنده توانمندسازی زنان

دوفصلنامه مطالعات اجتماعی گردشگری، سال چهارم، شماره هشتم، پاییز و زمستان ۱۳۹۵ ۱۴۳

شهر سی سخت دارد. هم‌چنین نتایج نشان می‌دهد که عامل‌های دوم تا چهارم به ترتیب ۱۰/۳۱۷، ۱۱/۶۵، ۱۵/۶۸ درصد از کل واریانس متغیر وابسته را تبیین کرده‌اند. در مجموع نتایج نشان می‌دهد که ۴ عامل شناسایی شده حدود ۰/۵۶ درصد واریانس عوامل پیش‌برنده گردشگری مؤثر بر توانمندسازی زنان شهر سی سخت را تبیین کرده‌اند.

جدول ۳. عامل‌های استخراج شده درباره عوامل پیش‌برنده گردشگری مؤثر بر توانمندسازی زنان شهر

سی سخت

عامل	مقدار ویژه	درصد واریانس مقدار ویژه	درصد تجمعی واریانس
عامل اول	۸/۴۲	۱۸/۳۴۱	۱۸/۳۴۱
عامل دوم	۵/۱۳	۱۵/۶۸	۳۴/۰۲۱
عامل سوم	۴/۱۹	۱۱/۶۵	۴۵/۶۷۱
عامل چهارم	۳/۷۷	۱۰/۳۱۷	۵۵/۹۸۸

منبع: یافته‌های پژوهش

چرخش عامل‌ها: در پژوهش حاضر برای چرخش عامل‌ها از روش وریماکس استفاده شد. در این مرحله متغیرهایی که بار عاملی بزرگتر از ۰/۵۰ دارند، معنادار شده‌اند (جدول ۴).

نام‌گذاری عامل‌ها

عامل اول: نتایج جدول ۴ نشان می‌دهد ۶ متغیر فعالیت خارج از منزل زنان، تغییر شغل زنان، ایجاد فرصت‌های شغلی به علت حضور گردشگر، حمایت مالی غیرمستقیم میراث فرهنگی در ایجاد اشتغال بین زنان، توانمندسازی زنان با افزایش درآمد مستقیم و توانمندسازی زنان با احداث یا توسعه بازارهای محلی در عامل اول بارگذاری شده‌اند. که در مجموع ۱۸/۳۴۱ درصد از عوامل پیش‌برنده گردشگری مؤثر بر توانمندسازی زنان را تبیین کرده‌اند. متغیرهای فوق هرکدام به نحوی بر شرایط و عوامل اقتصادی دلالت دارد. لذا عامل اول، اقتصادی نام‌گذاری شد.

عامل دوم: متغیرهای ارائه خدمات اقامتی به گردشگران، فروش تولیدات زراعی و باغی به گردشگران، فروش تولیدات محلی و صنایع دستی با تبیین ۱۵/۶۸ درصد گرایش خاصی به عوامل مشارکتی در توانمندسازی زنان داشته‌اند، لذا عامل دوم به عنوان عامل مشارکتی نام‌گذاری شد.

عامل سوم: متغیرهای دسترسی به فناوری‌های جدید و به‌روز، افزایش مهارت زنان محلی در استفاده از فناوری‌های موجود در شهر سی‌سخت، حفظ فرهنگ محلی و هویت، اطلاع‌رسانی و تبلیغات در زمینه فعالیت زنان، افزایش سطح آگاهی و دانش، افزایش تمایل به ماندن در محل فعلی، میزان رضایت از محل زندگی، تغییر شیوه زندگی با تبیین ۱۱/۶۵ درصد از عوامل پیش‌برنده گردشگری مؤثر بر توانمندسازی زنان در شهر سی‌سخت، بر عوامل اجتماعی - فرهنگی دلالت دارد. لذا عامل سوم اجتماعی - فرهنگی نام‌گذاری شد.

عامل چهارم: متغیرهای امکانات و زیربنای گسترش فعالیت زنان، امکانات و زیربنای گسترش گردشگری، توانمندسازی زنان با احداث کارخانه‌ها، کارگاه‌های صنایع دستی و صنایع تبدیلی با تبیین ۱۰/۳۱۷ درصد از عوامل پیش‌برنده گردشگری مؤثر بر توانمندسازی زنان در شهر سی‌سخت بر عوامل زیرساختی دلالت دارد. لذا عامل چهارم، زیرساخت در نظر گرفته شد.

جدول ۴. نام‌گذاری عامل‌ها، ضرایب عاملی دوران یافته عوامل پیش‌برنده گردشگری مؤثر بر توانمندسازی

زنان شهر سی‌سخت

عامل	مؤلفه	بار عاملی
اقتصادی	فعالیت خارج از منزل زنان	۰/۸۲۱
	تغییر شغل زنان	۰/۷۶۸
	ایجاد فرصت‌های شغلی به علت حضور گردشگر	۰/۸۷۸
	حمایت مالی غیرمستقیم میراث فرهنگی در ایجاد اشتغال بین زنان	۰/۷۵۴
	توانمندسازی زنان با افزایش درآمد مستقیم	۰/۸۱۵

ادامه جدول ۴

بار عاملی	مؤلفه	عامل
۰/۷۵۴	حمایت مالی غیرمستقیم میراث فرهنگی در ایجاد اشتغال بین زنان	اقتصادی
۰/۸۱۵	توانمندسازی زنان با افزایش درآمد مستقیم	
۰/۷۴۷	توانمندسازی زنان با احداث یا توسعه بازارهای محلی	اقتصادی
۰/۸۵۳	ارائه خدمات اقامتی به گردشگران	
۰/۸۲۱	فروش تولیدات زراعی و باغی به گردشگران	مشارکتی
۰/۷۶۲	فروش تولیدات محلی و صنایع دستی	
بارعاملی	مؤلفه	
۰/۷۹۱	دسترسی به فناوری‌های جدید و به‌روز	
۰/۷۹۳	افزایش مهارت زنان محلی در استفاده از فناوری‌های موجود در شهر سی سخت	
۰/۶۸۲	اطلاع‌رسانی و تبلیغات در زمینه فعالیت زنان	
۰/۸۱۱	حفظ فرهنگ محلی و هویت	
۰/۸۸۵	افزایش سطح آگاهی و دانش	
۰/۷۶۱	افزایش تمایل به ماندن در محل فعلی	
۰/۷۹۱	میزان رضایت از محل زندگی	
۰/۶۵۲	تغییر شیوه زندگی	اجتماعی - فرهنگی
۰/۶۹۳	امکانات و زیربنای گسترش فعالیت زنان	
۰/۷۹۸	امکانات و زیربنای گسترش گردشگری	زیرساخت
۰/۶۵۶	توانمندسازی زنان با احداث کارخانه‌ها	
۰/۶۲۱	کارگاه‌های صنایع دستی و صنایع تبدیلی	

منبع: یافته‌های پژوهش

شناسایی موانع بازدارنده توانمندسازی زنان شهر سی سخت

برای بررسی همبستگی درونی و دسته‌بندی موانع بازدارنده توانمندسازی زنان شهر سی سخت در قالب چند عامل محدود و تعیین مقدار واریانس تبیین شده توسط هر کدام از عامل‌ها، از تکنیک تحلیل عاملی استفاده شد. در نتایج بررسی، مقدار KMO (۰/۸۶۴) و بارتلت (۱۳۲۶/۸۹۳) به دست آمد که در سطح ۰/۹۹ معنادار بود و نشان می‌دهد به ترتیب برای موانع بازدارنده توانمندسازی زنان شهر سی سخت داده‌ها برای انجام تحلیل عاملی قابلیت لازم را دارند.

جدول ۵. نتایج آزمون کی.ام.ا و بارتلت برای عوامل بازدارنده توانمندسازی زنان

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy	۰/۸۶۴
Bartlett's Test of Sphericity-Approx. Chi-Square	۱۹۲۴/۸۹۳
Df	۲۸۱
Sig	۰/۰۰۰

منبع: یافته‌های پژوهش

نتایج پژوهش در ارتباط با موانع بازدارنده توسعه توانمندسازی زنان محدوده مورد مطالعه ۶ عامل را شناسایی کردند که مقدار ویژه آن‌ها بزرگتر از عدد یک بود. عامل‌های شش‌گانه به ترتیب، ۱۴/۲۲۱، ۱۱/۱۹۷، ۹/۳۴۲، ۹/۱۰۳، ۷/۷۱۴ و ۷/۳۱۱ درصد از کل واریانس متغیر وابسته را تبیین کرده‌اند. در مجموع نتایج نشان می‌دهد ۶ عامل شناسایی شده، درصد واریانس متغیرهای مربوط به موانع بازدارنده توسعه توانمندسازی زنان شهر سی سخت را تبیین کرده‌اند. هم‌چنین، نتایج نشان می‌دهد شش عامل شناسایی شده، حدود ۰/۵۹ کل واریانس متغیر وابسته را در محدوده مورد مطالعه تبیین کرده‌اند.

جدول ۶. عامل‌های استخراج شده در بازه عوامل بازدارنده توانمندسازی زنان شهر سی سخت

عامل	مقدار ویژه	درصد واریانس مقدار ویژه	درصد تجمعی واریانس
عامل اول	۶/۳۴	۱۴/۲۲۱	۱۴/۲۲۱
عامل دوم	۵/۶۹	۱۱/۱۹۷	۲۵/۴۱۸
عامل سوم	۵/۵۶	۹/۳۴۲	۳۴/۷۶
عامل چهارم	۵/۲۷	۹/۱۰	۴۳/۸۶۴
عامل پنجم	۴/۹۷	۷/۷۱۴	۵۱/۵۷۷
عامل ششم	۴/۴۳	۷/۳۱۱	۵۸/۸۸۸

منبع: یافته‌های پژوهش

برای چرخش عامل‌ها در مطالعه حاضر، از روش وریمایکس استفاده شد. به این صورت که متغیرهایی که بار عاملی آن‌ها بزرگتر از ۰/۵۰ بود، معنادار در نظر گرفته شد (جدول ۷).

نام‌گذاری عامل‌ها

عامل اول: همان‌طور که نتایج جدول ۷ نشان می‌دهد، شش متغیر نداشتن سرمایه و پس‌انداز کافی برای اقدام به کسب شغل مستقل و دائمی برای زنان، بالابودن نرخ بهره‌های بانکی برای ایجاد شغل، هزینه زیاد خرید تجهیزات اولیه، سودآوری پایین محصولات تولیدی به دلیل عدم تعادل بین هزینه تولید به نسبت هزینه فروش، توانایی رقابت اندک با مردان در عرصه بازار و ضعف بازارهای محلی برای اشتغال زنان با تبیین ۱۴/۲۲۱ درصد از کل واریانس موانع توانمندسازی زنان شهر سی سخت، در عامل اول بارگذاری شده‌اند. با توجه به متغیرهای فوق، عامل اول، اقتصادی نام‌گذاری شد.

عامل دوم: متغیرهای واقع در عامل دوم (ضعف زیرساخت‌های مکمل فعالیت‌ها در منطقه، کافی نبودن بازارها برای عرضه محصولات، ضعف زیرساخت‌های موجود: اینترنت و ...) با تبیین ۱۱/۱۹۷ درصد واریانس متغیر وابسته، به عوامل زیرساختی در توانمندسازی زنان گرایش داشته است. لذا عامل دوم، زیرساخت‌ها نام‌گذاری شده است.

عامل سوم: نتایج جدول ۷ نشان می‌دهد که سه متغیر عدم موافقت خانواده با فعالیت زنان در بیشتر مشاغل، به‌ویژه مشاغل خارج از منزل، فرهنگ مرد سالارانه در جامعه، اعتقاد نه چندان مثبت جامعه به زنان در فعالیتهای اجتماعی و شغلی در عامل سوم بارگذاری شده‌اند. متغیرهای فوق با تبیین ۹/۳۴۲ درصد واریانس موانع توانمندسازی زنان شهر سی سخت، دال بر موانع اجتماعی - فرهنگی در توانمندسازی بوده است. لذا عامل سوم، اجتماعی - فرهنگی نام‌گذاری می‌شود.

عامل چهارم: چهار متغیر میزان ریسک برای فعالیتهای زنان، توانایی زنان در رویارویی با مشکلات پیش‌بینی نشده، ترس از ورشکست شدن، پایین بودن سطح خلاقیت و نوآوری زنان به نسبت مردان در جامعه محلی با تبیین ۹/۱۰۳ درصد واریانس موانع توانمندسازی زنان شهر سی سخت، در عامل چهارم واقع شده‌اند. دقت در متغیرهای فوق، تداعی‌کننده

موانع مربوط به ابعاد روان‌شناختی در توانمندسازی زنان بوده است. لذا عامل چهارم، روان‌شناختی نام‌گذاری شد.

عامل پنجم: نتایج جدول ۷ نشان می‌دهد متغیرهای سیاست‌های مقطعی حمایت از زنان، توجه اندک مسئولان بخش دولتی و خصوصی به توانمندسازی زنان، اجرا نشدن وعده‌های مسئولان در ارتباط با فراهم کردن زمینه‌های توانمندسازی زنان با تبیین ۷/۷۱۴ درصد واریانس عوامل بازدارنده توانمندسازی زنان شهری سخت در عامل پنجم بارگذاری شده‌اند. بنابراین عامل پنجم، سیاست‌گذاری نامیده شد.

عامل ششم: چهار متغیر دسترسی اندک به فناوری‌های جدید، برگزاری مقطعی و نامنظم کلاس‌های مرتبط با فعالیت‌های مختلف زنان برای توانمندسازی آنان، مهارت پایین در زمینه استفاده از ابزارآلات و فناوری موجود، ضعف فعالیت‌های آموزشی در بالا بردن سطح آگاهی زنان با تبیین ۷/۳۱۱ درصد از واریانس موانع توانمندسازی زنان شهری سخت در عامل ششم بارگذاری شده‌اند. لذا عامل ششم فنی - آموزشی نام‌گذاری شد.

جدول ۷. نام‌گذاری عامل‌ها، ضرایب عاملی دوران یافته موانع بازدارنده توانمندسازی زنان شهری سخت

عامل	مؤلفه	بار عاملی
اقتصادی	نداشتن سرمایه و پس‌انداز کافی برای اقدام به کسب شغل مستقل و دائمی برای زنان	۰/۸۶۷
	بالابودن نرخ بهره‌های بانکی برای ایجاد شغل	۰/۸۳۱
	هزینه زیاد خرید تجهیزات اولیه	۰/۷۹۵
	سودآوری پایین محصولات تولیدی به دلیل عدم تعادل بین هزینه تولید به نسبت هزینه فروش	۰/۸۴۵
	توانایی رقابت اندک با مردان در عرصه بازار	۰/۷۹۲
	ضعف بازارهای محلی برای اشتغال زنان	۰/۸۳۹
	ضعف زیرساخت‌های مکمل فعالیت‌ها در منطقه	۰/۶۵۴
زیرساخت	کافی نبودن بازارها برای عرضه محصولات	۰/۷۴۲
	ضعف زیرساخت‌های موجود: اینترنت و ...	۰/۶۲۴
	عدم موافقت خانواده با فعالیت زنان در بیشتر مشاغل، به‌ویژه مشاغل خارج از منزل	۰/۸۱۱

ادامه جدول ۷

بار عاملی	مؤلفه	عامل
۰/۸۱۸	فرهنگ مردسالارانه در جامعه	اجتماعی - فرهنگی
۰/۷۶۴	اعتقاد نه چندان مثبت جامعه به زنان در فعالیتهای اجتماعی و شغلی	
۰/۶۱۴	متغیر میزان ریسک برای فعالیتهای زنان	
۰/۸۲۹	توانایی زنان در رویارویی با مشکلات پیش بینی نشده	روان شناختی
۰/۶۹۱	پایین بودن سطح خلاقیت و نوآوری زنان به نسبت مردان در جامعه محلی	
۰/۸۲۶	سیاستهای مقطعی حمایت از زنان	
۰/۷۶۹	توجه اندک مسئولان بخش دولتی و خصوصی توانمندسازی زنان	سیاست گذاری
۰/۶۸۱	اجرا نشدن وعدههای مسئولان در ارتباط با فراهم کردن زمینههای توانمندسازی زنان	
۰/۸۷۵	متغیر دسترسی اندک به فناوریهای جدید	
۰/۶۷۲	مهارت پایین در زمینه استفاده از ابزارآلات و فناوری موجود	فنی-آموزشی
۰/۷۹۹	ضعف فعالیتهای آموزشی در بالا بردن سطح آگاهی زنان	
۰/۸۴۶	برگزاری مقطعی و نامنظم کلاسهای مرتبط با فعالیتهای مختلف زنان برای توانمندسازی آنان	

منبع: یافتههای پژوهش

نتیجه گیری

چالشهای ناشی از بیکاری در مناطق شهری و روستایی از جمله فقر، مهاجرت، حاشیه نشینی، کمبود درآمد، بزهکاری و ... سبب شده است تا برنامه ریزان شهری و روستایی به طور جدی به دنبال رهیافتی کارآمد برای کاهش بیکاری و در نتیجه فراهم آمدن زمینههای اشتغال افراد جامعه باشند. این پژوهش با هدف شناسایی و تحلیل عوامل پیش برنده و بازدارنده بخش گردشگری برای توانمندسازی زنان در شهر سی سخت به روش پیمایشی انجام شد. طی این تحقیق، با ۳۲۲ نفر از زنان شهر سی سخت مصاحبه شد و مفهوم توانمندسازی زنان در قالب عوامل پیش برنده و بازدارنده از جنبه گردشگری مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت.

نتایج حاکی از آن است که از نظر زنان شهر سی سخت مهم ترین عواملی که می تواند در توانمندسازی زنان مؤثر واقع شود، به ترتیب اهمیت عبارتند از: عامل اقتصادی، مشارکتی،

اجتماعی - فرهنگی و زیرساخت که در مجموع حدود ۰/۵۶ واریانس عوامل پیش‌برنده توانمندسازی زنان شهر سی سخت را تبیین کرده‌اند. البته در بخش عوامل پیش‌برنده، نقش عامل اقتصادی واضح و روشن است و نشان دهنده آن است که با توسعه گردشگری و درگیر شدن بیشتر زنان در این بخش زمینه ایجاد اشتغال و کسب درآمد افزایش یافت، به طوری که زنان قبلاً با کار در باغات و زمین‌های کشاورزی به شکل غیرمستقیم و به عنوان یک همکاری خانوادگی فعالیت داشتند و اکنون با ورود گردشگران و ایجاد زمینه فعالیت زنان، در اغلب موارد به شکل فروش مستقیم تغییر شکل داده است.

نتایج عوامل بازدارنده توانمندسازی زنان در محدوده مورد مطالعه نشان می‌دهد، شش عامل اقتصادی، زیرساخت، اجتماعی - فرهنگی، روان‌شناختی، سیاست‌گذاری و فنی - آموزشی با تبیین حدود ۰/۵۹ واریانس موانع بازدارنده توانمندسازی زنان شهر سی سخت، مهم‌ترین عوامل از نظر زنان شهر سی سخت هستند.

در مجموع نتایج نشان می‌دهد که برای توانمندسازی زنان شهر سی سخت، سهم عوامل بازدارنده با اختلاف بسیار کمی بیش از عوامل پیش‌برنده بوده است و در صورت تدوین برنامه‌های مناسب و تقویت عوامل پیش‌برنده و هم‌چنین رفع موانع بازدارنده که در اولویت می‌باشد، می‌توان به توانمندسازی بیشتر زنان در منطقه مورد مطالعه امیدوار شد. در این باره نیز پیشنهادها و راه‌کارهایی ارائه می‌شود:

۱. با توجه به نتایج کلی به دست آمده مشخص شد عامل اقتصادی، مهم‌ترین عامل شناسایی شده در دو بخش عوامل پیش‌برنده و بازدارنده توانمندسازی زنان در محدوده مورد مطالعه است. زیرساخت‌ها نیز تأثیر مستقیم بر وضعیت اقتصادی هر منطقه دارند و دومین عامل بازدارنده در شهر سی سخت از نظر زنان معرفی شدند؛ هم‌چنین با توجه به اطلاعات موجود در طرح جامع گردشگری که در سال ۱۳۸۶ برای سی سخت و حومه اجرا شد، بیش از ۴۵ درصد گردشگران، علاقمند به اقامت شبانه در این شهر هستند، اما به علت کیفیت و کمیت زیرساخت‌ها و مراکز اقامتی

استاندارد صرف نظر می کنند و موجب برگشت سرمایه مالی می شود، در حالی که می توان فقط با همین یک مورد درآمد و سرمایه قابل توجهی را برای شهری سخت و سکنه آن از جمله زنان به ارمغان آورد.

۲. ارائه تسهیلات بانکی با شرایط ویژه به زنان،

۳. کاهش کارمزد و سود بانکی این تسهیلات برای زنان،

۴. احداث و توسعه بازارهای محلی و فراهم کردن زمینه فروش مناسب محصولات و کالاها به گردشگران و افراد محلی،

۵. برگزاری کلاس های آموزشی برای توجیه وضعیت اقتصادی و روش های کسب درآمد مناسب برای زنان و عوامل دیگر می توانند در تقویت عامل اقتصادی مؤثر واقع شوند.

هم چنین، با توجه به شرایط محیطی مناسب محدوده مورد مطالعه با فراهم کردن شرایط لازم برای توانمندسازی زنان شهری سخت و رفع موانع بازدارنده، از جمله:

۱. برگزاری کلاس های آموزشی و مهارت آموزی برای زنان،

۲. برگزاری کلاس های توجیهی برای آشنایی همسران و سرپرستان خانوار نسبت

به مزایای حاصل از حضور زنان در عرصه های اقتصادی و اجتماعی،

۳. دعوت از زنان موفق برای افزایش انگیزه و علاقه و هم چنین، بهره گیری از

تجارب آنها و ... ، می توان زمینه ساز فعالیت زنان در عرصه توانمندسازی در

بخش های زراعت، باغداری، دامداری، صنایع دستی و ... استفاده از آنها در حوزه

گردشگری بود.

منابع

- افجه، علی اکبر. (۱۳۸۲). «توسعه جهانگردی از دیدگاه فرهنگی، اجتماعی و سیاسی». مجموعه مقالات سمینار بررسی سیاست ها و برنامه های توسعه جهانگردی در جمهوری اسلامی ایران. تهران. دانشکده حسابداری و مدیریت دانشگاه علامه طباطبایی.

ایمنی قشلاق، سیاوش؛ خانی، فضیله؛ هاشمی، سعید. (۱۳۹۱). «نقش گردشگری در توسعه کارآفرینی زنان روستایی؛ مطالعه تطبیقی: روستای کندوان و اسکندان شهرستان اسکو». مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، شماره هجدهم. صص ۲۱۷-۲۳۹.

حیدری ساریان، وکیل؛ یاری، ارسطو. (۱۳۹۳). «بررسی نقش گردشگری روستایی در توانمندسازی اجتماعی زنان روستایی؛ مطالعه موردی: روستای ده زیارت، شهرستان بوانات، استان فارس». اولین همایش ملی توریسم و گردشگری سبز، همدان.

خداوردیلو، سهیلا؛ بریمانی، فرامرز. (۱۳۸۸). «نقش اعتبارات خرد در توانمندسازی زنان فقیر و سرپرست خانوار». مجموعه مقالات دومین همایش توانمندسازی و توان افزایی زنان سرپرست خانوار. شهرداری (امور بانوان). تهران.

خواجه شاهکویی، علیرضا؛ خوش‌فر، غلامرضا؛ کریمی، لیلا. (۱۳۹۱). «نقش گردشگری در توانمندسازی زنان روستایی؛ مطالعه موردی: روستای زیارت شهرستان گرگان». دوره یکم. شماره سوم. صص ۱۰۶-۱۲۵.

شادی‌طلب، ژاله؛ وهابی، معصومه؛ ورمزیار، حسن. (۱۳۸۴). «فقر درآمدی، فقط یک جنبه از فقر زنان سرپرست خانوار». فصلنامه علمی - پژوهشی رفاه اجتماعی. سال چهارم. شماره ۱۷. صص ۲۲۷-۲۴۷.

طالب، مهدی؛ نجفی اصل، زهره. (۱۳۸۶). «پیامد اعتبارات خرد روستایی بر توانمندسازی اقتصادی زنان سرپرست خانوار؛ نگاهی به نتایج طرح حضرت زینب کبری (س) در روستاهای بومین زهرا». فصلنامه روستا و توسعه. سال دهم. شماره سوم. صص ۱-۲۶.

عطائی، پوریا؛ زمانی میاندشتی، ناصر. (۱۳۹۱). «نقش تعاونی‌های زنان روستایی در توانمندسازی اعضا». مجله تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران. شماره سوم. صص ۴۳۳-۴۴۴.

لومسدن، لس. (۱۳۸۰). بازاریابی گردشگری. ترجمه محمدابراهیم گوهریان. چاپ اول. تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.

موحد، علی. (۱۳۸۶). گردشگری شهری. اهواز: انتشارات دانشگاه شهید چمران. چاپ اول.

مهدوی، داود. (۱۳۸۱). «نقش توریسم در توسعه نواحی روستایی پیرامون شهرها و ارائه مدل استراتژیک؛ مطالعه موردی: دهستان لواسان کوچک». پایان‌نامه کارشناسی ارشد. جغرافیا. تهران. دانشگاه تربیت مدرس.

میرزایی، رحمت. (۱۳۸۸). «تأثیر توسعه گردشگری روستایی بر اشتغال در منطقه اورامانات کرمانشاه». فصلنامه روستا و توسعه. سال ۱۲. شماره ۴. صص ۷۶-۴۹.

نجفی کانی، علی اکبر؛ مهدوی، شهرام؛ سوری، فرشاد. (۱۳۹۱). «ارزیابی و تحلیل نقش گردشگری روستایی در توسعه کارآفرینی زنان؛ مطالعه موردی: روستای زیارت، شهرستان گرگان». همایش ملی توسعه روستایی. همدان.

Ateljevice, I . (2008). Empowering Women through Tourism Project. Wageningen University the Netherlands.

Bhusan, Himanshu . Mohanty, Kusturi .(2015). Empowering Women through Tourism Development. Odisha Review.

Ferguson, Lucy .(2011). Tourism and the third Millennium Development Goal. current Issues in Tourism. vol, 14, Iss.3, 235-249.

Jakson, M,.A . (2010). Empowering Women of Nepal: An experience of empowerment in the land of the Himalaya. M.A Thesis, Prescott College in Adventure education.

Krishna, p. (2014). Woman Empowerment through Entrepreneurship in Service Sector with special Reference to SHGs in Tourism. Social Science, Vol 3, Issue,9.

Oxaal, Z and Baden,. S. (1997). Gender and Empowerment: Definitions, Approaches and Implications for Policy. 2, Available at: [http:// ids.ac.uk/badge](http://ids.ac.uk/badge)

Rizal, Parveen . Asokan, R. (2013). Empowerment of Women through Tourism Industry In Skimm State. India. International Journal of Current Research, Vol 5, Issue, 12, pp.4301-4305.

Word Bank. (2002). Empowerment and poverty Reduction, Critical elements of empowerment, [online], <http://siteresources.Worldbank.orgUNWTO> (2007), Tourism Highlights, Available in "www.unwto.com."